

I DIO: UVOD I METODOLOGIJA RADA

1. Predmet i formulisanje problema istraživanja

Prateći svjetske trendove na tržištu Bosne i Hercegovine razvila se potreba za razvojem privatnog sektora visokog obrazovanja, a na šta pomenuto tržište nije bilo spremno. Nespremnost tržišta za razvoj privatnog sektora u poslovanju u oblasti visokog obrazovanja se ogledao u klasičnim i zastarjelim pogledima na obrazovanje, kao i ne mogućnosti sprovođenja legalnog i legitimnog poslovanja usljed zastarjelog Zakona o univerzitetu. Rješavajući mnoge probleme i dugogodišnjom saradnjom privatnog sektora i zakonodavca razvio se model poslovanja sa svim svojim prednostima, ali i slabostima i ograničenjima. U tom kontekstu, strategiji rasta i razvoja privatih visokoškolskih ustanova treba da se pristupi sa dva aspekta.

Visokom obrazovanju treba da se pristupi sa aspekta tržišta i svih njegovih zakonitosti, a što dalje implicira na to da je riječ o strateški i tržišno orijentisanoj kompaniji, koja obavlja sve zadatke uslužne djelatnosti u uslovima konkurencije i kao takva podložna je svim ograničenjima nametnutim od strane konkurentskog tržišta. Privatni univerziteti posluju na tržištu kao i svaka druga uslužna djelatnost sa svojim specifičnostima rada, rasta i razvoja.

Visokom obrazovanju treba da se pristupi sa aspekta ustaljenih pravila i principa obrazovanja, njegovih izvornih vrijednosti i očekivanja, ne zanemarujući pri tome osnovna načela obrazovanja, a koja treba da su na dobrobit društva u cjelini.

Dakle, privatni univerziteti posluju u interakciji sa svojim okruženjem po svim principima strateškog menadžmenta ne odbacujući osnovne moralne vrijednosti obrazovanja.

Utvrđeni predmet istraživanja, podrazumijeva obradu:

- Strateški orijentisane kompanije uslužne djelatnosti sa internim specifičnostima rasta i razvoja, a koje spadaju u domen visokog obrazovanja,
- Obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine,
- Interakcije privatnog univerziteta sa svojom okolinom, pod čim se prvenstveno misli na vezu između tržišta radne snage i obrazovanja – berze i biroa za zapošljavanje.

Uzimajući u obzir predmet i problem istraživanja došlo se do konačnog naziva teme koja glasi „Razvoj internih faktora strateškog menadžmenta poslovnih subjekata u fazi njihovog rasta, sa osvrtom na privatne visokoškolske ustanove.”

2. Svrha i cilj istraživanja

U skladu sa već prezentovanim problemom i predmetom istraživanja svrha i cilj u okviru ovog magistarskog rada je prvobitno teoretski opisati kako izgleda rast i razvoj internih faktora strateškog menadžmenta tržišno orjentisane kompanije, a zatim ga uporediti sa prikazima strateškog menadžmenta rasta i razvoja poslovanja kompanije u oblasti visokog obrazovanja, njenih sličnosti, razlika, kao i specifičnosti, a koje se tiču isključivo menadžmenta obrazovanja. Menadžment obrazovanja je sam po sebi specifičan, jer je u okviru internih faktora poslovanja potrebno obraditi osnovne ekonomske zakone tržišnog poslovanja u kombinaciji sa zakonski propisanim pravilima, pri čemu se ne zanemaruju osnovni interesi vlasnika kapitala.

3. Utvrđivanje hipoteze

Nakon formulisanja problema istraživanja, te utvrđivanja svrhe i cilja istraživanja, iznošenje polazne hipoteze je logičan korak u pisanju naučnog rada. Hipoteza predstavlja misaoni korak od stare ka novoj spoznaji, utvrđena na činjenicama i dokazana naučno priznatim metodama. „Hipoteze su misaone pretpostavke u obliku pojmova i stavova o mogućim činjenicama budućeg saznanja, o još ne otkrivenim svojstvima, tj. o njihovom postojanju, odnosima, uslovima nastanka, promjene, ili razvoja.“¹ Hipoteza može da bude pozitivna, ili negativna. Pozitivna hipoteza je ona koja predstavlja svojevrsan oblik neke tvrdnje, a negativna osporava već postojeće tvrdnje. U svom radu sam odabrala pozitivnu hipotezu, tj. utvrđivanje novih ekonomskih zakonitosti, a koji su nastali ubrzanom razvojem tehnologije i društva u cjelini.

Ubrzanom svjetskom globalizacijom javile su se potrebe za drugačijim pogledima na tržište i ekonomiju u kojem je jedno društvo stavljeno pred nove izazove, prije svega ekonomske prirode. Svjetska politika je sa prava i pravnih procesa otvorila jednu novu dimenziju, gdje su uspješna društva ona koja vladaju svjetskim tržištima i koja su ekonomski nadmoćnija od drugih. U tom kontekstu, društvo znanja predstavlja osnovnu konkurentsku

¹ Zakić, M., *Metodologija naučno istraživačkog rada*, Centar za izdavačke djelatnosti, Pravni fakultet, Banja Luka, 2000, str. 54.

prednost jednog društva na svjetskom ekonomskom tržištu. Iz ovoga je proizišla potreba za menadžmentom i ekonomijom obrazovanja kao uslužnom djelatnosti.

Ekonomija obrazovanja je relativno nov pristup ekonomiji, koji zahtijeva poznavanje strateškog menadžementa i tržišnih principa, sa jedne strane, i osnovnih načela obrazovanja, sa druge strane. Holističkom pristupu problematike ekonomije obrazovanja se otvara jedan novi pogled na uslužnu ekonomiju, po kojoj na osnovu opšte teorije sistema korisnici usluga visokog obrazovanja ujedno predstavljaju svojevrsni input u sistem – Univerzitet, a koji sistem svojim djelovanjem pretvara u gotov produkt, tj. završenog studenta. U zavisnosti od djelovanja sistema zavisice i „kvalitet krajnjeg proizvoda“, tj. studentova znanja, sposobnosti i vještine, a koji se kasnije opet plasiraju na tržište rada.

Uzimajući u obzir prethodna razmatranja, došla sam do glavne hipoteze za ovaj magistarski rad koja glasi:

Na osnovu opšte teorije sistema, osnovnih principa uslužne ekonomije i menadžmenta obrazovanja, studenti su ujedno i korisici usluge, ali i input i output visokoškolske ustanove, tj. materijali za rad sistema i gotovi proizvodi, produkte znanja koji se daje plasiraju na tržište rada i znanja, nudeći usluge stečene djelovanjem internih faktora sistema.

4. Metode istraživanja

Kao i u svakom praktičnom radu tako i u izradi ovog rada nije se moglo doći do praktičnih saznanja bez istraživačkih aktivnosti. Istraživačke aktivnosti se sastoje u odabranim metodama istraživanja, a koje će se metode koristiti zavisi od više faktora kao što je predmet istraživanja, polazna hipoteza i sama tema rada.

U skladu sa prethodno navedenim faktorima u toku ovoga rada koristila sam slijedeće metode istraživanja:

- Dijalektički metod je opšte prihvaćeni metod istraživanja u kojem se primjenjuju uzročno posljedične veze i odnosi između različitih pojava i procesa. U kontekstu ovog rada objašnjen je proces po kojem Univerziteti svojim aktivnostima u interakciji sa okruženjem izazivaju određene reakcije koje utiču na intelektualni, moralni i ekonomski razvoj društva u cjelini.
- Induktivnu i deduktivnu metodu, gdje se induktivnom metodom polazi od pojedinačnih i dolazi do opštih zaključaka, za razliku od deduktivne gdje se iz opšteg zaključka izvode pojedinačni.

- Statističke metode, gdje se statistički podaci prikupljaju i prikazuju u vidu tabela i grafikona.
- Istorijska metoda koja daje jasan uvid u konkretno stanje neke pojave, kakvo je bilo prije a kakvo sada, te se na osnovu kretanja neke pojave iz prošlosti može zaključiti kakvo bi se kretanje moglo očekivati u budućnosti.
- Komparativna metoda, čija primjena daje jasan uvid u sličnosti i razlike u dobijenim rezultatima istraživanja iz kojih mogu da se utvrde objektivni zaključci. U ovom radu je ova metoda nezaobilazna, jer otvara mogućnosti upoređivanja tržišta i obrazovnih sistema razvijenih zemalja svijeta, u odnosu na prostor Bosne i Hercegovine, što je od izuzetnog značaja jer mogu da se utvrde sličnosti i razlike u ponašanju sistema, te na osnovu njih da se predvide buduća dešavanja i kretanja na tržištu.
- Metoda analize i sinteze kod koje se analiziranjem konkretnog problema, ili pojave, dolazi do zaključka koji u suštini predstavlja sintezu rada.

5. Korišćeni izvori i saznanja

U toku svog rada koristila sam mnogobrojne primarne i sekundarne izvore podataka, kao i mnogobrojnu literaturau, a koja je saglasna temi magistarskog rada.

Primarne podatke sam prikupljala na terenu u vidu anonimnih anketa i to anketa studenata, zaposlenih u nastavi, zaposlenih u administraciji na privatnim visokoškolskim ustanovama, zaposlenim u administraciji u drugim kompanijama, čija oblast poslovanja nije visoko obrazovanje itd.

Sekundarne podatke sam prikupila iz raznih izvora i to: Zavoda za statistiku Republike Srpske, Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske, Ministarstva prosvete i kulture Republike Srpske, Ministarstva Američkog školstva, te iz naučne i stručne literature – udžbenika, naučnih knjiga, monografija, stručnih časopisa i drugih publikacija.

6. Struktura rada

Prvo poglavlje rada se odnosi na uvodna razmatranja.

Drugo poglavlje rada pod nazivom **Osnove rasta i razvoja** se odnosi na osnove rasta i razvoja poslovnih subjekata i visokoškolskih ustanova u kojem se daje kratak uvod u specifičnosti, sličnosti i razlike između rasta i razvoja tržišno orijentisane kompanije i privatnih visokoškolskih ustanova. Detaljno su opisane strategije rasta i razvoja životnih ciklusa, kroz različite faze životne dobi poslovnih subjekata i privatnih visokoškolskih institucija. S obzirom da je ekonomija obrazovanja relativno mlada nauka koja se javila sa globalnom potrebom stanovništva za obrazovanjem, u ovom poglavlju je opisano kako i na koji način označiti visokoškolske ustanove na krivoj životnog ciklusa poslovnih subjekata u poređenju sa kompanijama koje su proizvodno orijentisane. Dat je prikaz svih specifičnosti, te sličnosti i razlika između menadžmenta i strategije obrazovanja u odnosu na menadžment i strategiju proizvodne kompanije.

Treće poglavlje rada se odnosi na obradu faktora rasta i razvoja poslovnih subjekata i privatnih visokoškolskih ustanova, gdje se poseban akcenat stavlja na osnovne interne faktore rasta i razvoja privatnih visokoškolskih ustanova. Osnovni interni faktori rasta i razvoja privatnih visokoškolskih institucija su specifični, jer na poslovne i razvojne odluke ne odlučuje samo menadžment visokoškolske ustanove, nego i njegova akademska tijela, kao i sve akcije i poduhvate koje oni obavljaju. Menadžment visokoškolske ustanove, kao i njegova akademska tijela moraju da radi u savršenoj koordinaciji i harmoniji. U zavisnosti od koordinacije i funkcionisanja menadžmenta i akademskog tijela, delegiranjem ovlaštenja i odgovornosti i mnogobrojnim drugim faktorima internog poslovanja visokoškolske ustanove zavisice uspjeh na konkurentskom tržištu obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

U **četvrtom poglavlju** obrađen je strateški menadžment privatne visokoškolske ustanove sa posebnim osvrtom na SWOT analizu Panevropskog Univerziteita "Apeiron". Obradujući osnovne interne slabosti, šanse, kao i prijetnje i ograničenja iz eksternog i internog okruženja, dat je osnovni model različitih vrsta strategija, bitnih za poslovanje privatne visokoškolske ustanove. U tom kontekstu strateški planovi rasta i razvoja privatnih visokoškolskih ustanova podijeljeni su u ovom radu na one koje se tiču:

- nastave, studenata i nastavnih planova i programa,
- naučno-istraživačkog rada i
- rasta, razvoja i prodora na međunarodna tržišta.

Peto poglavlje se odnosi na upravljanje rastom i razvojem poslovnih subjekata i visokoškolskih ustanova u kojem se poseban akcenat stavlja na razvoj takvih modela internog rukovođenja i upravljanja, koji uz minimalno korištenje resursa dovodi do maksimalnih rezultata. Objasnjeni su pojmovi rasta i razvoja privatnih visokoškolskih ustanova, kao i razlozi njihovog propadanja. S obzirom da su visokoškolske ustanove izuzetno specifične, te se interni faktori ne mogu obraditi po klasičnom ekonomskom modelu, prikazan je prilog u vidu šema i to organizacije i poslovne strukture privatnih visokoškolskih institucija u Bosni i

Hercegovini, sa njihovim objašnjenjima, kao i šematski prikaz američkog školstva sa objašnjenjima sistema rada, rasta i razvoja.

Šesto poglavlje se odnosi na zaključke do kojih se došlo u toku izrade ovog rada.